

Marek Skovajsa et al.: Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice
Praha, Portál 2010, 372 s.

Rodina, trh a stát. To jsou tři hraniční kameny vymezující prostor, který mapuje kniha Marka Skovajsy a jeho spolupracovníků, kterými jsou Marie Dohnalová, Selma Muhič Dizdarevič, Tereza Pospíšilová, Lenka Deverová, Thomas P. Holland, Petr Couf, Dana Moree a Petr Jan Pajas. Je to území, které již několik desetiletí není *terra incognita*, nicméně jeho úplnému prozkoumání jsme bezesporu ještě velmi vzdáleni. Za posledních dvacet let se je pokusila v České republice a českých souvislostech uchopit a zpracovat řada autorů, teoretiků i praktiků, představitelů pravděpodobně všech společenských věd. Přesto nelze říci, že reprezentativních či dokonce autoritativních publikací bychom měli k dispozici příliš mnoho, je spíše otázkou, zda vůbec nějaké takové na trhu existují. Občanská společnost je předmětem zkoumání celé řady publikací zahraničních, resp. cizojazyčných, které zkoumají principy a zákonitosti tohoto fenoménu v obecně teoretické rovině, v mezinárodním srovnání, popř. v prostředí jednotlivých států. Nepřekvapí, že českou občanskou společností se tyto publikace nezabývají buď vůbec, nebo pouze okrajově či nepřesně.

V tomto kontextu přichází ke čtenáři recenzovaná publikace, která dává tušit, že bychom tentokrát mohli mít k dispozici skutečně kvalitní příspěvek ke studiu občanské společnosti. Již úvod knihy naznačuje, že máme v rukou opravdu ambiciózní počin. Autoři deklarují, že jejich publikace má být celistvým pohledem na organizovanou občanskou společnost, a proto využívá znalostí a příspěvků odborníků z mnoha disciplín, konkrétně sociologie, práva, ekonomie, managementu, politologie, politické filozofie a vědy o vzdělávání.

Cíle publikace jsou jasně definovány a dobře vypovídají o záměrech a ambicích autorského kolektivu. Hlavním cílem je *shr-*

nout co nejprůhlednější a nejprístupnější formou současný stav bádání v teoretické oblasti i na poli empirického výzkumu české organizované občanské společnosti a současně posunout hranice poznání v této sféře. Záměrem také bylo přispět k vyjasnění terminologie, která není doposud ujednocená, a to ani v mezinárodním kontextu. Autoři se přitom hlásí k reflexi svých původních výzkumů a jejich zasažení do širších souvislostí. V úvodu také konstatují, že v zájmu snahy o komplexnost a zasažení co nejširší vrstvy čtenářské obce věnují prostor též aplikovaným tématům a autorům, pohybujícím se (také) mimo akademickou sféru. Stanovené cíle jsou potom naplňovány na bezmála čtyřech stovkách stran rozdělených do dvanácti kapitol.

Zkoumání problematiky občanské společnosti se dynamicky rozvíjí a zdá se být atraktivním pro celou řadu oborů společenských věd. V základech recenzované publikace pak nevyčteně, nicméně zřetelně stojí přesvědčení, že jde o oblast natolik multidisciplinární povahy, že pohled pouze jedné vědy musí nutně být neadekvátně omezený a opomíjet podstatné rysy a zákonitosti fungování občanské společnosti.

Výzkum občanské společnosti, popř. organizací neziskového charakteru, lze v užším pojetí ekonomické vědy vystopovat přibližně od 70. let minulého století, jiné obory se tímto fenoménem zabývají i podstatně dříve. I tak je s podivem, kolik konceptů a teorií, často protichůdných, se během této relativně krátké doby objevilo a rozvinulo, kolik empirických pokusů tu či onu teorii potvrdit bylo vykonáno. Stejně tak je významné a do jisté míry varující, jaká v tomto oboru panuje terminologická nejasnost, jak jsou stejné pojmy jinak vykládány, popř. stejným pojmem je dle potřeby různých vědních disciplín přiřazován odlišný obsah. Proto je každá snaha o „ujasnění terminologie“ snahou vítanou. Stejně tak je ale zřejmé, že právě v kontextu zmíněné multidisciplinarity jde nutně o velmi obtížný úkol, čehož je i tato publikace důkazem.

Struktura publikace vychází jak ze stanovených cílů, tak ze snahy udržet určitou

logickou stavbu celku. Text je velmi dobře „otevřen“ Skovajsovými dvěma kapitolami (Organizovaná občanská společnost: teorie a vývoj, Občanská společnost a demokratický stát), které srozumitelně vyjasňují používané pojmy a jejich vzájemné vztahy. Je v nich jasně zřetelná logika vedoucí ke konkrétnímu vymezení obsahu jednotlivých pojmů, ale i to, proč se autorovi ostatní pojmy a koncepty nezdají vhodné či přesné. Jistě, s jeho konkrétními závěry či argumentací budou patrně někteří nesouhlasit, logiku a konzistenci tomuto přístupu však upřít nelze, stejně jako inspirativní charakter. Tato část textu je potom doplněna o historické souvislosti organizované občanské společnosti, byť na omezeném prostoru vynuceném rozsahem publikace. Myslím, že právě tyto kapitoly jsou, spolu s kapitolou Pajasovou (Rozmanitost občanské společnosti v Evropě), tím nejlepším, co publikace nabízí.

Pokud bych měl vyzdvihnout některé další přednosti textu, upozornil bych na užitečný a informativní přehled datové základny české občanské společnosti v kapitole Terezy Vajdové (Česká občanská společnost – data, fakta, měření), ale zejména na již zmiňovanou Pajasovu kapitolu, která text vřazuje do odpovídajícího historicko-geografického kontextu. Lze pouze doufat, že čtenář její zařazení až do závěru knihy nepochopí tak, že se jedná o něco okrajového. Kapitola totiž celý text velmi zdařile uzavírá a obloukem se vrací k některým tézím Skovajsova úvodu.

Skovajsa však kvalitou a zpracovaností prvních dvou kapitol připravil svým spoluautorům náročný úkol, totiž přidržel se ve svých příspěvcích jak jeho pojetí a vymezení občanské společnosti, tak také relativně vysoké úrovně výkladu. A to se neúplně povedlo. I po opakovaném čtení se zdá, že jednotlivé kapitoly představují více či méně nezávislé celky, schopné samostatně obstát, které však jsou spolu často jen minimálně provázány. Někdy jsou natolik svébytné, že ani nerespektují první kapito-

lou vymezenou definici organizované občanské společnosti a pracují, i když není zcela zřejmé proč, s jinými koncepty. To je případ zejména kapitoly páté (Financování organizované občanské společnosti), která operuje s pojmem *třetí sektor* v Pestoffově pojetí, ale i kapitoly věnované sociální ekonomice (Sociální ekonomika) a některých spíše aplikačně zaměřených pasáží. Zařazení konceptu sociální ekonomiky lze jistě ocenit, ovšem vzhledem k jeho složitosti a nevyhraněnosti by patrně bylo třeba hlubší analýzy namísto deskripce či uvedení několika málo konkrétních příkladů využívajících českých realii.

Důsledkem toho, že kapitoly jednotlivých autorů nejsou v lepším souladu, je potom jak opakování některých tézí a vymezení, tak i již zmiňovaná naprostá izolovanost některých kapitol bez zřetelné vazby ke zbytku knihy (to se týká zejména kapitoly Management organizací občanské společnosti, která by patrně lépe obstála v obecné učebnici managementu, neboť specifika organizací občanské společnosti reflektuje pouze okrajově).

Zde se podle mě projevuje riziko, které na sebe berou autoři tím, že kladou důraz na multidisciplinaritu přístupu a snahu o komplexnost. Sloučení pasáží využívajících poznatků a metod odlišných vědních disciplín do jednoho celku nezaručuje, že čtenář bude z tohoto přístupu mít užitek. Naopak hrozí, zejména bude-li se jednat o studenta, který je jistě podstatnou částí cílové skupiny této knihy, že bude prostě zmaten, neboť si nebude umět vybrat, který přístup, pojem a metoda jsou pro něj vhodné, popř. v jakém vzájemném vztahu jednotlivé přístupy a koncepty jsou.

Velmi zajímavá je kapitola třetí (Občanský sektor, trh a stát z pohledu vybraných teorií), představující dané téma ve světle některých teoretických konstruktů. Jde především o teorie ekonomické a lze se domnívat, že by těmto pasážím prospěl větší prostor, který by umožnil hlubší rozbor, anebo alespoň podrobnější popis. Týká se to ze-

jména pasáží věnovaných velmi složitému a kontroverznímu fenoménu veřejných, resp. kolektivně spotřebovávaných statků, které jsou zde popsány nanejvýš stručně až zkratkovitě. Totéž se týká i diskuse „efektivnost vs. rovnost“, podané zjednodušeným, a bohužel i poněkud zavádějícím způsobem. Styl a jazyk této kapitoly navíc snad až příliš kontrastuje se stylem předchozích Skovajsových kapitol.

Kritika nejednotného stylu kapitol ovšem není zcela zásadní. Uvědomuji si, že udržení stylu v publikaci tohoto charakteru (mnoho disciplín, mnoho autorů) nejspíše ani není možné. I tak by ovšem textu z mého pohledu prospělo rozdělení na část věnující se pojmům, vztahům, konceptům a metodám a na část obsahující ryze aplikační, „praktický“ materiál, a to včetně například případových studií. Do této druhé části by jistě patřily texty věnující se financování organizované občanské společnosti, účetnictví těchto organizací (zde pojaté jako svého druhu příručka či manuál), ale například i specifikům jejich managementu. A zcela určitě by zde našla místo kapitola věnovaná multikulturní výchově v České republice, jejíž zařazení ve stávající podobě a kontextu podle mého názoru postrádá smysl.

Z mého převážně ekonomického hlediska pak mohu pouze litovat, že kniha v podstatě abstrahuje od problematiky *zdaňování* organizací občanské společnosti. Nejde ani tak o technický popis toho, co je či není zdaňováno, od daní osvobozováno, popř. jaké jsou sazby jednotlivých daní, to skutečně patří spíše do příruček typu „jak na to“. Spíše by stálo za zamyšlení, jakým způsobem se v nastavení daňového systému odrážejí preference státu, resp. jeho přístup k občanské společnosti, neziskovým či obecně soukromým poskytovatelům veřejných služeb apod. Odvolání se na omezený rozsah publikace zde není příliš na místě. Tento nedostatek je částečně kompenzován v kapitole 7, kde se Lenka Deverová, která mimochodem tradičně přehledně, věcně

správně a informačně přínosně zpracovala i legislativní kontext zkoumané problematiky, zabývá ekonomickými aktivitami analyzovaných organizací z právního hlediska.

Položíme-li si závěrem otázku, komu především je určena tato kniha, musíme konstatovat, že *částečně* patrně každému, kdo se problematikou občanské společnosti profesně zabývá, popřípadě tomu, kdo chce být coby aktivní občan lépe informován o světě, který jej obklopuje, a o institucích, které tento svět spoluvytvářejí. Text cílí nejen na akademiky a studenty rozličných disciplín, ale i na ty, kteří v popisovaných organizacích pracují a zajímají se o společenské přesahy svých aktivit. Primárně to však budou přece jen studenti, kteří ocení „učebnicový“ charakter textu, otázky za každou kapitolou, ale také pečlivé formální zpracování. Možná se najdou čtenáři, kteří by stejně jako já ocenili spíše úžeji zaměřený text, jenž by s využitím metodologie a instrumentária daného oboru podrobněji analyzoval zkoumanou problematiku, lhostejno zda z pohledu věd ekonomických, historických, právních či jiných. Spíše však očekávám, že většině čtenářů bude tento přístup, který si bere „ode všeho něco“, vyhovovat a pro hlubší vhled do problematiky potom zvolí některou ze specializovaných publikací. Svou roli jakéhosi „rozcestníku“ na poli výzkumu občanské společnosti plní recenzovaná publikace poměrně dobře.

Vladimír Hyánek

Marta Kolářová: *Protest proti globalizaci. Gender a feministická kritika*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2009, 253 s.

Publikace Marty Kolářové tematicky zaplňuje jedno z bílých míst české (politické) sociologie, kterým je empiricky podložená analýza českých sociálních hnutí obecně a českého anti/alterglobalizačního hnu-